

SAKSBEHANDLER
Yngvild Solberg Greiner

VÅR REF.
06/04393-17

ARK. B - Bygninger
113 (Åmot) Åmot - He

DERES REF.

INNVALGSTELEFON

DERES DATO

VÅR DATO
21.08.2014

TELEFAKS
+47 22 94 04 04
postmottak@ra.no
www.riksantikvaren.no

Statens kartverk - Tinglysingen

3507 HØNEFOSS

INNKOMMET

JOURNALNR: 8 197 451

28 AUG 2014
STATENS KARTVERK

**Gnr/bnr 5/3, Åmot kommune
Søndre Aaset / Aaseth søndre**

Tinglysing av Riksantikvarens vedtak av 31. januar. 2014 om fredning av bygningen og deler av veien, jf. Lov om kulturminner av 9. juni 1978 § 22 nr. 5

Riksantikvaren ber med dette om at vedlagt fredningsvedtak av 31. januar 2014 blir tinglyst på eiendommen:

-gnr/bnr 5/3, Åmot kommune

Vi ber om at følgende dokument tinglyses på eiendommens gårds- og bruksnummer:

-Fredningsvedtaket i stemplet kopi, 18 sider,

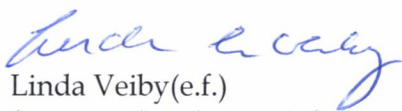
Faktura for tinglysningsgebyr sendes til følgende adresse:

Riksantikvaren, Postboks 8196, 0034 OSLO

Riksantikvarens organisasjonsnummer er: NO 974 760 819

Vi har gjort Statens vegvesen oppmerksom på at en liten del av loftsbygningen som er fredet ligger inne på Statens vegvesen sin eiendom gnr. 98, bnr. 5 i Åmot kommune.

Vennlig hilsen

Linda Veiby(e.f.)
fungerende seksjonssjef

Kopi: Hedmark fylkeskommune

Yngvild Solberg Greiner
Førstekonsulent

Anne Grethe Bringebo

A: 815

SAKSBEHANDLER
Ingjerd Veronica Daae Dring

INNVALGSTELEFON

TELEFAKS
+47 22 94 04 04
postmottak@ra.no
www.riksantikvaren.no

VÅR REF.
06/04393-12

DERES REF.

DERES DATO

ARK. B - Bygninger

VÅR DATO
31.01.2014

113 (Åmot) Åmot - He

KOPI

EKSPEDERT

PSS

Se mottakerliste

Søndre Aaset, gnr/bnr 5/3 og Rv 3, 98/5 i Åmot kommune.

Vedtak om fredning med hjemmel i kulturminneloven § 15 og § 19 jf. § 22.

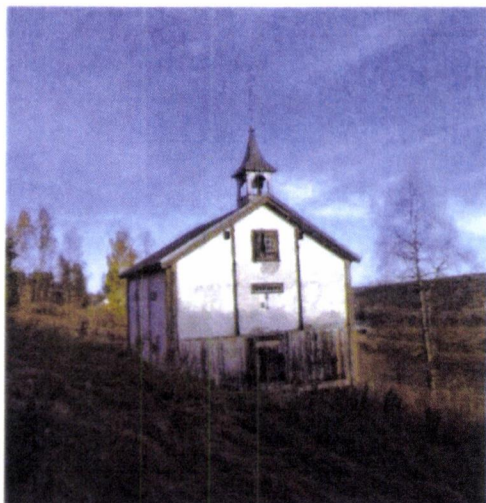
Vi viser til forslag om fredning av Søndre Aaset, gnr/bnr 5/3, og deler av riksvei 3, gnr/bnr 98/5, i Åmot kommune. Fredningsforslaget har vært på høring hos berørte parter og instanser. På bakgrunn av dette fattet Riksantikvaren følgende vedtak:

Vedtak:

I medhold av lov om kulturminner av 9. juni 1978 nr. 50 (kml) § 15 (og § 19), jf. § 22, Freder Riksantikvaren Søndre Aaset, gnr/bnr 5/3, inkludert deler av riksvei 3, gnr/bnr 98/5, i Åmot kommune.

Alle foto: Kari Lintoft © Hedmark Fylkeskommune

Omfanget av fredningen

Fredningen etter kulturminneloven § 15 omfatter følgende bygninger:

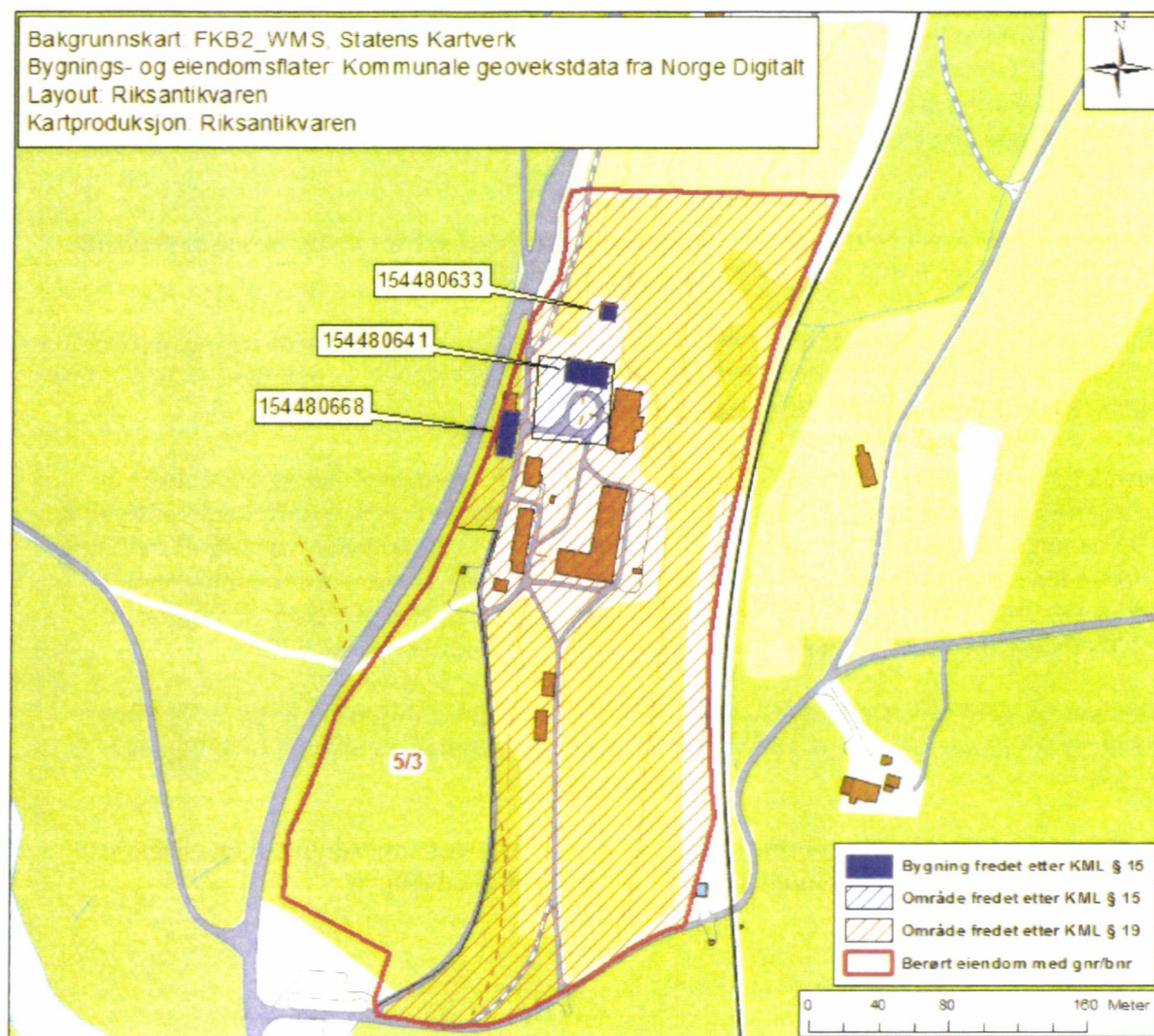
- Gamlebygningen, tidligere hovedbygning, bygningsnummer 154480641
- En loftsbygning, gjesteloft, som består av to tømmerkjerner under samme tak, bygningsnummer 154480668
- Et rappet stabbur på tre etasjer, bygningsnummer 154480633

Fredningen etter kulturminneloven § 15, omfatter bygningenes eksteriør og interiør og inkluderer hovedelementer som planløsning, materialbruk og overflatebehandling og detaljer som vinduer, dører, gerikter, listverk, ildsteder og fast inventar. Fredningen omfatter også opprinnelige vinduer fra første etasje i Gamlebygningen, oppbevart på fredningstidspunktet i loftsbygningen.

Fredningen omfatter løst inventar spesifisert på vedlagte liste.

Fredning etter kulturminneloven § 15 omfatter gårdsplassen, med spor etter et eldre hageanlegg.

Fredning etter kulturminneloven § 19 omfatter området gårdsplass, dyrkamark og annet areal avmerket på kartet nedenfor.

Formålet med fredningen

Søndre Aaset har en lang historie som betydelig skog- og jordbrukseiendom. Eiendommen er bebodd og i drift.

Formålet med fredningen er å bevare deler av bebyggelsen på Søndre Aaset som en bygningshistorisk, arkitekturhistorisk og kulturhistorisk dokumentasjon av endringer og stabilitet, i byggeskikk og stilidealer blant de store skogeierne i Østerdalen i løpet av siste halvdel av 17- og 1800-tallet. Perioden er karakterisert med stor økonomisk vekst, konjunkturpregede svingninger i skogbruket og at tradisjonelle bygningstyper, som stuebygninger med akershusisk grunnplan og svalgangsbygninger, i stigende grad vek plassen for ruvende hovedbygninger inspirert av skiftende moteretninger i borger- og embetsmannsmiljø.

Bygningsmiljøet på Søndre Aaset viser at bruks- og smaksendringen først og fremst begrenset seg til hovedbygninger og hageanlegg. Eldre bygninger og bygningstyper kunne fremdeles

være i bruk i lang tid. Dette har vært tilfelle på mange tilsvarende eiendommer. De fredede bygningenes interiør er usedvanlig rikt og lite endret etter ca. 1850.

Gårdsplassen har bevart hovedtrekk fra et hageanlegg, slik det fant sin form i løpet av 1800-tallet. Hovedtrekkene i tunstrukturen, slik den fremkommer i en branntakst fra 1837, er også bevart.

Fredningen skal sikre enkeltbygningene, hageanlegget, bygningenes innbyrdes sammenheng, samt kulturhistoriske verdier knyttet til anlegget som helhet

Fredningen av bygningenes eksteriør skal sikre bygningenes arkitektur. Både hovedstrukturen i det arkitektoniske uttrykket og detaljeringen, så som fasadeløsning, opprinnelige/eldre vinduer og dører, materialbruk og overflater, skal opprettholdes.

Formålet med fredningen er videre å bevare rominndeling, bygningsdeler og overflater i de deler av interiøret som er kulturhistorisk interessant. På Søndre Aaset omfatter dette interiøret i alle de tre bygningene, som foreslås fredet. Videre skal fast inventar som ovner og ildsteder og spesifisert løst inventar bevares som en integrert del av interiøret. Som fast inventar regnes ovner og ildsteder i Gamlebygningen og loftsbygningen og opphengsstenger og veggfaste hyller i loftsbygningen og på stabburet. Løst inventar er spesifisert på egen liste.

Fredningen av gårdsplassen/hageanlegget skal sikre hovedstrukturen i et formelt utformet hageanlegg fra annen halvdel av 1800-tallet og sikre sammenhengen mellom bygningene i inntunet.

Formålet med å frede et større område etter kml § 19 er å bevare tunordningen og virkningen av kulturminnet som storgårdsmiljøet i det åpne jordbrukslandskapet.

Fredningsbestemmelser

Fredningsbestemmelsene er utformet i samsvar med fredningens formål og gjelder i tillegg til kulturminnelovens bestemmelser om vedtaksfredede kulturminner fra nyere tid.

Bestemmelse for deler av kulturminne fredet etter kml § 15:

1. Det er ikke tillatt å rive eller flytte bygningene eller deler av disse.
2. Det er ikke tillatt å bygge om bygningenes eksteriør eller de kulturhistorisk sett verdifulle interiørene som er omfattet av fredningen.
3. Så fremt det ikke går på bekostning av viktige kulturhistoriske verdier, er fredningen ikke til hinder for nødvendige endringer for å gi bygningene ny bruk, for eksempel i serverings- og overnattingsøyemed.
4. Utskifting av bygningselementer eller materialer, forandring av overflater eller annet arbeid ut over vanlig vedlikehold på bygningenes eksteriør, interiør eller konstruksjon, er ikke tillatt. (Unntatt fra dette er eventuelle tilbakeføringer, jf. punkt 6.)

5. Alt vedlikehold og all istandsetting skal skje med tradisjonelle materialer og metoder i samsvar med bygningenes egenart og på en måte som ikke reduserer de arkitektoniske og kulturhistoriske verdiene.
6. Tilbakeføringer til opprinnelig eller tidligere utseende og/eller konstruksjoner kan tillates i særlige tilfelle under forutsetning av at tiltaket kan gjøres på et sikkert, dokumentert grunnlag og etter dispensasjon fra forvaltningsmyndigheten.
7. Løst inventar som inngår i fredningen, skal ikke fjernes permanent fra bygningene.
8. Fjerning av vegetasjon og opprinnelige installasjoner eller andre tiltak som vil kunne endre gårdsplassens karakter i vesentlig grad, er ikke tillatt.

Bestemmelser for deler av kulturminnet fredet etter kml § 19

9. Innenfor det fredete området må det ikke settes i verk tiltak eller bruksendringer som kan forandre området karakter eller på annen måte motvirke formålet med fredningen. Dette gjelder alle former for bebyggelse, anlegg og utvidelse av vei eller parkeringsplass, oppsetting av gjerder, skilt, endring av beplantning eller belegg, planering, utfylling og andre landskapsinngrep.
10. Fredningen skal likevel ikke være til hinder for at eksisterende bygninger knyttet, til landbruksdrift, kan fornyes så fremst plassering, volum, takform og materialbruk i hovedsak videreføres.
11. Dersom omlegging av landbruksdriften krever nye bygningstyper skal disse kunne legges sør for tunet.
12. Fredningen skal ikke være til hinder for at det kan bygges ny garasje til erstatning for carporten som er bygget inntil loftsbygningen. Garasjen skal plasseres langs gårdsveien sør for inntunet.
13. Langs den søndre delen av gårdsveien skal det kunne anlegges adkomst til en påtenkt føderådsbolig i skråningen vest for fredningsområdet.
14. Fredningen skal ikke være til hinder for at eier bygger et fjernvarmeanlegg i skråningen på østsiden av låven.

Følger av fredningen

Lovhenvvisning

Når det gjelder behandlingen av fredete hus og områder, vises det til kulturminneloven §§ 15a, 16, 17, 18, 19 og 21, samt ovennevnte fredningsbestemmelser.

Arbeider som krever tillatelse etter plan- og bygningsloven, må i tillegg forelegges kommunale myndigheter. Det gjøres oppmerksom på at tillatelser etter kulturminneloven må foreligge før arbeider i tråd med plan- og bygningsloven kan settes i verk.

Vedlikehold

Det er eier som har ansvar for det løpende vedlikeholdet av fredete bygninger og anlegg. Det grunnleggende prinsippet for vedlikehold av fredete bygninger er å bevare mest mulig av de

opprinnelige eller eldre bygningselementene og detaljer som kledning, vinduer, dører, listverk, gerikter og overflatebehandling. Vedlikehold av fredete bygninger og anlegg skal så langt som mulig skje i samsvar med opprinnelig utførelse, teknikk og materialbruk og for øvrig i samsvar med fredningsbestemmelsene.

For mer informasjon om vedlikehold og forvaltning av fredete bygninger og anlegg, vises til Riksantikvarens informasjonsblader. Informasjonsbladene er tilgjengelige på www.riksantikvaren.no under publikasjoner/informasjonsark.

Dispensasjon

Fredningen medfører at det må søkes om tillatelse/dispensasjon til å sette i gang alle typer tiltak som går ut over vanlig vedlikehold, jf. kulturminneloven § 15a og § 19 tredje ledd.

Dispensasjonsmyndighet er delegert til Fylkeskommunen med Riksantikvaren som klageinstans. I henhold til kulturminneloven § 15 og § 19 første ledd kan departementet i særlig tilfelle gi dispensasjon fra fredningen og fredningsbestemmelsene for tiltak som ikke medfører vesentlige inngrep eller endringer i det fredede kulturminnet. Oppstår det tvil om hva som anses som vanlig vedlikehold, skal fylkeskommunen likeledes kontaktes.

Økonomisk tilskudd

Det er anledning til å søke Hedmark fylkeskommune om tilskudd til vedlikehold og istandsettingsarbeider. Fylkeskommunen kan gi opplysninger om søknadsfrist og krav til søknad.

Dersom det etter § 15a blir gitt dispensasjon med vilkår som virker fordyrende på arbeidet, skal det gis helt eller delvis vederlag for utgiftsøkningen, jf. § 15a annet ledd.

Forholdet til naturmangfoldloven

Etter naturmangfoldloven § 8 skal offentlige beslutninger som berører naturmangfoldet så langt det er rimelig, bygge på vitenskapelig kunnskap om arters bestandssituasjon, naturtypers utbredelse og økologisk tilstand, samt effekten av påvirkning.

Gjeldende vedtak innebærer ingen endring av dagens situasjon i forhold til naturmangfoldet i området.

Fredningsvedtaket vil ikke være i strid med naturmangfoldloven (nml) § 7, jf. nml §§ 8-12.

Fredningsvedtaket vil ikke skade eller gjøre endring i eksisterende natur på de eiendommene som berøres. Vedtaket er dermed ikke i strid med føre-var-prinsippet i nml § 9.

Bakgrunn for fredningssaken

Gamlebygningen på Søndre Aaset ble midlertidig fredet etter administrativt vedtak i Hedmark fylkeskommune 21. februar 2001. Bakgrunnen for vedtaket var at eieren søkte om rivetillatelse i 1991 og 2000. Under arbeidet med fredningsforslaget ble det klart at gårdsanlegget som helhet har stor tidsdybde og stor arkitektonisk og kulturhistorisk verdi. 4. mai 2010 ble det derfor varslet ny og utvidet fredning.

I Hedmark fylkesdelplan for vern og bruk av kulturminner og kulturmiljøer; Kulturminner for Hedmarks framtid, vedtatt i Fylkestinget i 2005 og i Miljøverndepartementet i 2008, er bygningsarven etter de store skogbøndene et prioritert satsingsområde.

Gamlebygningen ble nevnt som fredningskandidat i «Innberetningen til den antikvariske bygningsnemnd» i 1923.

Lokalisering og eiendomsforhold.

Reguleringsmessig status

Søndre Aaset ligger i skrånende terreng rett nedenfor riksvei 3 like nord for elvemøtet mellom elvene Åsta og Glomma. Tunområdet og det gårdsnære dyrkingsarealet grenser mot vest til riksvei 3, mot nord til Nordre Åset, i øst til Rørosbanen og mot sør til lokalveien ned til brua over Glomma til Åsta øst. En del av den gamle hovedveien gjennom Østerdalen går mellom gårdsplassen/hagen og loftsbygningen i overkant av tunet. Riksvei 3 er under omlegging. Den delen av vegen som passerer tunet vil bli nedgradert til lokalveg når ny trasé er ferdig i 2014.

Gården eies av Jo Petter Grindstad, 2450 Rena. Han tilhører slekten Hals som har brukt eiendommen siden slutten av 1600-tallet.

En stripe mellom riksveien og eiendomsgrensen mellom Søndre Aaset eies av Statens vegvesen, Region Øst, Postboks 1010, 2605 Lillehammer.

I arealplanen for Åmot kommune (2002 – 2012), ligger eiendommen i generelt LNF-område. Tunet er markert som LNF-område med særskilte natur- kultur og friluftsinnteresser.

Flyfotoet viser bygningene i tunet, som ligger på en brink i terrenget. Dyrkingsarealet tar til der terrenget flater ut nedenfor låven. Bebyggelsen er organisert i untun og uttun. Tunstrukturen er ikke vesentlig endret siden begynnelsen av 1800-tallet, jfr. branntakst fra 1837. Kilde: Norge i bilder.

Kort karakteristikk av kulturminnet

Bakgrunn

I skriftlige kilder kan Søndre Aaset følges tilbake til skattemanntallet «Gjengjerden» fra 1528. Korporal, senere kaptein, Knut Jensen Hals kjøpte selveierparten av eiendommen i 1681.

Sønnen Jens Knutsen Hals kjøpte den parten som inntil da hadde vært i offentlig eie i 1734. Eiendommen har senere vært drevet av hans etterslekt.

Bøndene i Sør- og Midt-Østerdal ble involvert i tømmerhandel i løpet av annen halvdel av 1600-tallet. Bygningene, som foreslås fredet på Søndre Aaset, er meget verdifulle eksempler på hvordan virksomheten har satt spor etter seg i bygningsmiljøer i hele Sør- og Midt-Østerdal gjennom perioden fra midt på 1700-tallet til annen halvdel av 1800-tallet.

Brukerne på gården tok tidlig del i tømmerhandelen både som leverandører av eget tømmer og som oppkjøpere og videreselgere.

I historisk perspektiv er skogbruk og tømmerhandel en eksportrettet og konjunkturutsatt næring. Fra midten av 1600-tallet til de første ti-årene av 1900-tallet skiller periodene ca. 1650-1720, 1750-1814 og 1850-1920 seg ut som lange høykonjunkturer avløst av tilsvarende bunner.

Under lavkonjunkturen i eksportnæringene først på 1800-tallet satset også skogbønder på å intensivere åkerbruk og februk. Symptomatisk i så måte er at den eneste bygningen på Søndre Aaset som er nevnt som ny i en branntakst fra 1837 er et stort fjøs, det var da ni år gammelt.

Alle høykonjunkturerne har satt spor etter seg i bygningsmiljøet på Søndre Aaset. Den første kjente stuebygningen på gården, er indirekte beskrevet i skiftet etter Jens Knutsen Hals (1681 – 1736) i 1737. Dette var en svalgangsbygning på to etasjer med forstue, dagligstue og storstue i første- og to kammers i annen. Det ene kammerset kaltes jomfrukammeret.

Bygningen, som etter beskrivelsen å dømme, fremdeles var i bruk da det ble holdt branntakst på eiendommen i 1837, må ha vært en av de første bygningene av denne typen i Midt- og Sør-Østerdal. Dagligstuen, storstuen og jomfrukammeret var utstyrt med støpjernsovner og alle rom var rikt utstyrt med malte skap, bord og stoler i 1737.

Både bygningstype, benevnningen på rommene og utstyr for øvrig viser at levemåten på gården var preget av at Jens kom av offiserslekt. Han giftet seg med en prestedatter og talte flere offiserer og en sogneprest blant brødrene sine. Fortjenesten fra skogen skaffet det økonomiske grunnlaget og den sosiale tilhørigheten styrte valg av bygningstype og utstyr.

Under den følgende lavkonjunkturen ble familiens sosiale bånd til militærvesen og embetsverk svakere. Slektsopplysninger viser at giftemål og karrierevalg i de neste generasjonene rettet seg mot å knytte bånd til likestilte bønder i Sør-Østerdal og på Hedmarken. At den neste nye bygningen i tunet var en tradisjonell, men ruvende loftsbygning med fire gjesterom illustrerer endringen i den sosiale tilhørigheten. Den ble bygget under neste høykonjunktur, 1750-1814. Da bygde embetsmenn og offiserer i Solør-Odal og på Hedmarken de første store hovedbygningene. I skogbygdene ble det bygget tradisjonelt, men større enn før.

Høykonjunkturen fra annen halvdel av 1800-tallet førte igjen til et skifte både i byggeskikk og sosial orientering. Dette er de store skogeierne, skogaristokratiets, glanstid. Perioden er preget av store, individuelt utformede hovedbygninger også i Sør- og Midt-Østerdal. Gamlebygningen på Søndre Aaset er en særpreget representant for dette skiftet. Skogeierne orienterer seg mot byborgerskapet både når det gjelder bygningstyper, hvordan bygningene ble utstyrt og dekorert, hvordan husholdet ble organisert, hvem døtre og yngre sønner burde gifte seg med, og hvilken utdannelse yngre sønnene burde velge. Eierparet ble mer administratorer enn

direkte deltagere i driften. Antall tjenere steg og omfattet både gårdsbestyrere, huslærere, kokker og husbestyrerinner.

Bygningsmiljøet i dag

Tunstrukturen på Søndre Aaset er regelmessig og langstrakt i retning nord-sør. Bygningene er ordnet i inntun og uttun, skillet er markert med et stakittgjerde. Et tilsvarende gjerde er synlig på et fotografi av tunet tatt i løpet av 1850- 60-årene. Hvordan bygningene lå i forhold til hverandre er første gang beskrevet i en branntakst fra 1837. Hovedtrekkene i tunstrukturen er bevart siden den gang.

Inntunet består av bygninger med stor variasjon i arkitektonisk uttrykk. Det domineres av de to store hovedbygningene, Gamlebygningen mot nord og hovedbygningen fra 1887 mot øst. Loftsbygningen avgrenser tunet mot vest. Nord for Gamlebygningen står et rappet storgårdsstabbur på tre etasjer. Hovedbygningen fra 1887 omfattes ikke av fredningen etter §15, men inngår i likhet med øvrige uthus i området fredet etter kulturminneloven § 19.

Uttunet består av en stor vinkellåve, forpakterbolig, nevnt som bryggerhus i 1837, en langstrakt torv- og vedskåle, og en potetbu.

Karakteristikk av bygninger fredet etter kulturminneloven § 15

Loftsbygning – gjesteloft

Loftsbygningen står høyest i tunet, med møneretning nord-sør, i overkant av den gamle veien gjennom Østerdalen. Bygningen er beskrevet i branntaksten fra 1837. Tidligere eksteriør er dokumentert på foto fra annen halvdel av 1800-tallet. Den er oppført i tømmer og kledt med flere typer panel.

Bygningen består av to tømmerkjerner som er satt inntil hverandre og bundet sammen med felles takflate og en lukket svalgang over hele annen- og ca. 2/3 av første etasje. Den søndre delen har mindre grunnflate enn den nordre. Det er til sammen ti rom, fem i hver etasje. Fire antatt opprinnelige gjesterom er panelt og malt, avskrapte partier viser flere lag med maling. Rommene har hatt ildsted med pipeløp fra annen etasje. De seks forrådsrommene er utstyrt med veggfaste hyller og opphengstenger. Alle rom i annen etasje har utgang til svalen. I første etasje har de to nordre rommene dør ut til bakkeplan.

Tømmerkjernene er årringsdatert til henholdsvis 1764 (søndre del) og 1778 (nordre del), på den tiden Ole Jensen Hals (1714 – 1796) brukte gården. 1700-tallskarakteren er bevart i innvendig panel, innvendige dører og flere av vinduene, mens eksteriøret har sveitserkarakter etter endringer på slutten av 1880-tallet.

Loftet ble bygget midt i den andre langvarige høykonjunkturen i skogbruket. De gode tidene skapte interesse for, og overskudd til å fornye bygningsmassen med en stor, flott bygning, men i motsetning til den tapte stuebygningen, som er beskrevet ovenfor, og som ga inntrykk av å være «moderne» for sin tid, er loftsbygningen en meget stor utgave av de tradisjonelle gjesteloftene. Loft som bygningstype viser stor normfasthet gjennom 16- og 1700-tallet. Det er størrelsen og de mange innredede rommene som signaliserer at velstanden steg på Søndre Aaset i siste halvdel av 1700-tallet.

Endringer

Loftet sto opprinnelig lengst øst i tunet. En stor stall var bygget til på sørsiden. Da det skulle bygges ny hovedbygning 1886-87 ble loftet flyttet opp på vestsiden av veien gjennom tunet.

Ved flyttingen ble eksteriøret modernisert. Det ble lagt felles sperretak med bredt takutstikk. Endene på sperrene er profilert på sveitserstilmaner. Fasaden mot tunet fikk en lukket bordkledt svalgang som skjuler at bygningen består av to deler som ikke er like store. Svalgangene fikk vinduer av empiretype. Dører, dør- og vindusgerikter har sveitserstilpreg. De øvrige vinduene og innvendig panel i gjesterommene ble i all hovedsak gjenbrukt. Pipeløpene ble grunnmurte og de to nordre gjesterommene ble slått sammen.

Kort etter 1945 ble det søndre rommet i første etasje delt i to. Det ytterste rommet fikk en enkel kjøkkeninnredning. Mot nord er det bygget til en carport. Den inngår ikke i fredningen.

Stabburet

Stabburet på Søndre Aaset er av en grunntype, som har hatt stor utbredelse på Østlandet fra siste del av 1700-tallet og fremover. Ut fra stilpreget hører bygningen til periodene empire/senempire. Det som særlig utmerker denne bygningen fremfor andre er det stramme eksteriøret. De fremre hjørnekassene og stabbene har vært malt i en okernyanse. Et lignende stabbur, kledt med panel, bygget på 1860-tallet står på Sorknes i Åmot. Bortsett fra et lite stabbur på Helgøya i Ringsaker kommune er det ikke funnet andre eksempler på rappede stabbur i Riksantikvarens fotobase eller i Digitalt museum.

Når det ble bygget er ikke kjent. Et stabbur er nevnt nord for tunet i branntaksten fra 1837 i en avstand som stemmer med det stabburet som står her i dag. Taksten oppgir imidlertid ikke mål eller andre kjennetegn på bygningene en kan derfor ikke være sikker på at det dreier seg om det samme buret.

Det er ikke kjent om rappingen er et opprinnelig trekk. Dersom stabburet først har hatt en periode uten utvendig overflatebehandling, er det rimelig å anta at det er eldre enn Gamlebygningen (se nedenfor). Dersom den ble malt som ny kan de være jevngamle. Uansett ser overflatebehandlingen ut til å være et grep for at den skulle ligne en pusset murbygning med hjørnekvadre av sandsten for å fremtre med det samme uttrykket som Gamlebygningen. Fasadene mot vest, nord og sør er regelmessig inndelt med strekkfisker. Vinduer og lufteåpninger har gitter av fint forarbeidet støpejern. Klokketårnet er flyttet fra loftsbygningen.

Stabburet har tre etasjer og står med møneretningen nord/sør. Hver etasje har ett stort rom. Fundamentet består av holdstener, grime og stabber. Flere av stokkene i grima er gjenbrukt. Det har inngang gjennom en lukket, inntrukket sval på den søndre møneveggen. Inngangspartiet er oppført i reisverk.

Panelet i svalen har tidligere vært brukt i en stuebygning. På innsiden er det rester av oljemaling. Et felt har dekormaling, et enkelt rankemotiv med grønne blader som slynger seg over en bølgeformet mahognirød bord på okerfarget bunn. Motiv og fargesettingen har barokkpreg.

De innvendige veggene er flathogd og høvlet. Første etasje er utstyrt med en lang hylle noe over gulvhøyde, opphengsstenger og hyller under taket. I annen etasje tar to store kornbøler og en stor melkiste mesteparten av plassen. På grunn av størrelsen og adkomsten til rommet er det rimelig å anta at de er satt sammen på stedet. Tredje etasje er utstyrt med opphengsstenger som hviler på sideåsene og en stor lav karm som ble brukt til å tørke korn.

Trappene mellom etasjene er rettvendte. Mellom første og annen etasje er den lagt til svalen. Ytter- og innerdør er av labanktype i enklere utførelse enn den en vanligvis ser på stabbur.

Forrådsbygninger som bur og stabbur var nødvendige bygninger på alle gårder. Fornying av slike bygninger kan derfor vanskelig knyttes spesielt til gode tider. Felles for dem er likevel, at de i tillegg til rent funksjonelle oppgaver også hadde en betydelig symbolverdi. Hvor mange, store eller detaljrike slike bygninger som fantes på en gård fortalte om velstandsnivået.

Innvendig fremstår bygningen som en tradisjonell forrådsbygning. Gjenbruk av materialer i grime og sval peker tilbake på en tradisjonell tenkemåte der en ikke kastet vrak på brukbare gamle materialer.

Endringer

Bygningen er lite endret utvendig og innvendig. Utvendig trapp og taktekking (plater) er fra 1980-90-tallet. Trappen mellom første og annen etasje kan være skiftet. Det er bygd en lett trekonstruksjon i loftetasjen som sikrer takkonstruksjonen etter lekkasjer og råteskader.

Gamlebygningen

Gamlebygningen var hovedbygning inntil det ble bygget en ny i 1887. I følge eier har den senere i hovedsak vært ubebodd og brukt som lager.

Den er en stor panelt, laftet tømmerbygning med midtkammerplan. Taket bæres av åser og er tekket med enkeltkrummet teglstein. Gavlspissene er valmet. Det er bygget i to fulle etasjer med loft. På loftet er det innredet et rom med smale kott på hver side i gavlene.

Den står på en kraftig grunnmur av naturstein med fullt utgravd kjeller. I den østre delen av kjelleren er det innredet et stort bryggerhus med grue og bakerovn.

Bygningen fremstår som en velproporsjonert senempirebygning, med klassisistiske innslag. Formspråket er tett og kompakt og bringer tanken hen på at forbildet er hentet fra bygninger i bymiljø og embetsstanden, oppført i sten fra annen halvdel av 1700-tallet til noen ti-år inn på 1800-tallet.

Fasaden mot tunet domineres av en frontispis med et halvsirkelformet vindu med sprosser som stråler ut fra sentrum. Inngangspartiet med to sideordnede inngangsdører er plassert rett under frontispis. Dørene er like, men de har hatt hver sin utvendige trapp og fører inn til hver sin del av bygningen. Fra den vestre kom en inn i kjøkkengangen, fra den østre inn til den store gangen med trappeløp til annen etasje og dører inn til de representative rommene. Vinduene, som har krysspost med sprosseinndeling av rokokkotype, er plassert symmetrisk på fasaden.

Det har vært usikkerhet med hensyn til når bygningen ble oppført. I bygdeboka for Åmot antas det at den ble bygget mellom 1827 og 1855, i den tiden Jens Olsen Hals var eier. I rapport etter befaring i 2003 tidfester Norsk institutt for kulturminneforskning v/Jon Brønne bygningen, ut fra stilpreg, til tiåret 1835 – 1845 og interiøret til perioden 1855 – 1865.

At den ble bygget før 1837 er utelukket fordi den ikke er nevnt i branntaksten fra 1837. På grunn av de økonomiske forholdene ble det bygget svært få nye hovedbygninger i Sør- og Midt-Østerdal før etter 1860. Ledig kapital ble i disse årene primært brukt til økt satsing på februk og åkerbruk. Det ble annerledes da konjunktorene snudde omkring 1850. Fra 1860-årene og fremover på 1800-tallet ble det bygget en rekke herskapelige hovedbygninger i regionen.

Ved istandsetting av bryggerhuset i Gamlebygningens kjeller i 2012, kom det for dagen en gravplate av støpejern, som var murt inn i kappen over grua. Siste dødsfall på den er fra 1847, flere er det ikke plass til. Da Jens Olsen Hals døde i 1855 måtte det ny gravstøtte til. Den gamle ble deponert i gruekappen. Håndverkerne som har arbeidet med Gamlebygningen er klare på

at platen ikke kan ha blitt plassert der i ettertid. Det betyr at bryggerhuset ble innredet kort tid etter mai måned i 1855.

En branntakst fra 1869, refererer til en takst foretatt 1856, og bemerker at hovedbygningen var «i uforandret beskaffenhet og verdi». Taksten fra 1856 er ikke funnet igjen, men på bakgrunn av funnet i gruekappen er det sannsynlig at den ble holdt i anledning av at Gamlebygningen sto ferdig.

Interiøret har et representativt preg. Rominndelingen er opprinnelig, med trekk en finner igjen i embetsmannsgårder fra midten av 1700-tallet sør i Hedmark. Grunnplanen er delt i tre jevnstore deler. Mot vest opptar kjøkkenet mesteparten av bygningens bredde. Oppholdsrommene i første og annen etasje ligger i flukt med hverandre rundt midtgangen. Med unntak av ett rom i annen etasje har alle adkomst både fra gangen og siderommene. Trappeløpet fra første etasje til loftet inngår som et dekorativt element. Alle rom er panelt. Veggene i salen i annen etasje har fransk velourtapet av en type som ble produsert i 1860-årene. Flatene i de øvrige rommene er malte, med dekorative innslag av meget høy kvalitet. Dekoren er i hovedsak tidfestet til ti-året etter 1855. Fargeskalaen er gjennomgående lett. Eldre malingslag er synlig i flere rom i første etasje. Det er rimelig å anta at det er Jens Olsen Hals som planla Gamlebygningen før han døde og at den fikk sin utforming etter de stilidealer han hadde og de krav han hadde til en bolig som både skulle være funksjonell og representativ. Det kan forklare det gammelmødige preget den har.

Det store kjøkkenet, som har grue og bakerovn i det nordøstre hjørnet, gir inntrykk av å være flyttet over fra en tradisjonell stuebygning. Skyggermerker etter den gamle innredningen viser at det på sørveggen har vært et skap i hvert hjørne og mellom dem en benk i sittehøyde. Inngangsdøren har vært på østveggen, slik at rommet i dag har en gjenklang av de tradisjonelle stuerommene i Østerdalen. Til sammenligning ble det fra slutten av 1700-tallet satt opp hovedbygninger med små spesialiserte kjøkken på Hedmarken (eks. på Sande i Romedal i 1818, fredet 1923).

Å tilgodese behov for privatliv har heller ikke vært noe fremtredende mål ved planleggingen. Med unntak av loftsrommene er det bare et rom i annen etasje som ikke har adkomst fra mer enn en dør. Alt dette forteller at de nye borgerlige idealene for hjemmeliv, som kom til uttrykk fra midten av 1800-tallet, ikke hadde slått helt igjennom ennå.

Med gjennombruddet av sveitserstilen etter 1850 kom Gamlebygningen ganske raskt til å virke gammeldags både med hensyn til eksteriør og rommenes funksjon, plassering i forhold til hverandre og representative karakter. Det må være en viktig årsak til at det ble bygget ny hovedbygning på Søndre Aaset drøyt 30 år senere.

Endringer

Den vestre delen av første etasje, dvs kjøkkenet og de nærmeste rommene, ble ombygd til soverom og bad i forbindelse med et stort istandsettingsprogram på 1950-tallet. Tiltaket ble ikke fullført. Ved den pågående istandsetting av bygningen ble det oppdaget fuktskader også i de sekundære deleveggene og platekledningen. Veggene ble derfor fjernet og som følge av dette fremstår bygningen igjen med opprinnelig romplan. Den opprinnelige veggen som delte hovedgangen fra kjøkkengangen ble fjernet under ombyggingen på 1950-tallet, men har etterlatt seg spor i vegger og tak.

Hage/gårdsplass

Utviklingen fra hage til gårdsplass kan følges gjennom fotografier, antagelig fra midten av 1850-årene til i dag. I sin eldste kjente skikkelse var hagen utformet som en stor, myk singelplass med tre "øyer" av gras plantet til med busker og blomsterbed. Det var også anlagt bed på hver side av bygningens inngangsparti. Plassen var omkranset av gressbakke med små busker og trær. Overgangen mellom hagen og uttunet var markert av stakitt og en trerekke. På 1880-tallet ble hagen forenklet. Det mest slående trekket er at det anlegges en kjørevege inn i hagen. Grasøya, som ligger sentralt på plassen midt mellom Gamlebygningen og loftsbygningen, ble gjort større og utstyrt med basseng og hellelagte stier fra sirkelomkretsen inn til sentrum i nord, sør og øst. Øya fungerer som en rundkjøring slik at kjøretøy ikke behøver å snu på tunet. I løpet av etterkrigstida er plassen ytterligere forenklet, men grensen mellom uttun og gårdsplass er fremdeles markert med stakitt og grasøya med bassenget fungerer fremdeles som rundkjøring. Kjørevegen er asfaltert.

For nærmere beskrivelse av kulturminnet vises det til vedlagt dokumentasjon.

Begrunnelse for fredning og Hedmark Fylkeskommunes vurdering

Hedmark har flere fredede hovedbygninger fra storgårdsmiljø fra siste halvdel av 1700-tallet og begynnelsen av 1800-tallet i Solør-Odal og på Hedmarken. Det dreier seg om enkeltfredninger der det ikke er lagt noen føringer for å ta vare på den sammenhengende bygningene står i. I Østerdalen er skogeierne hittil representert med flere bygninger av regional tradisjonell type i gårdsanlegget Atneosen på Atna.

Midt- og Sør-Østerdal, som er kjerneområdet for de virkelig store skogeierne med eierinteresser langt utenfor hjemstedet, er hittil ikke representert på fredningslisten. De var en økonomisk maktfaktor både i et lokalt og nasjonalt perspektiv. De var viktige arbeidsgivere og spredere av kulturimpulser i lokalmiljøet.

Ved å frede Søndre Aaset sikrer en et anlegg med stor tidsdybde og med bygninger som viser flere faser på veien mot skogeieraristokratiet, slik det fremsto i siste halvdel av 1800-tallet. De tre bygningene som foreslås fredet etter § 15 har meget høy autentisitet i både eksteriør og interiør.

Loftsbygningen er det største gjesteloftet en kjenner til i Østerdalen. Fasaden i sveitserstil viser en interessant tilpasning av en tradisjonell bygning til endringer i bygningsmiljøet som helhet mot slutten av 1800-tallet.

Hedmark har tre fredede stabbur fra storgårdsmiljø, men ingen med opprinnelig interiør og heller ingen med rappet fasade, også dette et grep for å tilpasse en tradisjonell bygningstype til et for sin tid moderne miljø da Gamlebygningen ble oppført.

Kulturhistorisk fremstår Gamlebygningen som en viktig dokumentasjon på hvordan de ledende skogbøndene i Østerdalen overtok byborgere og embetsmenns bolig- og stilidealer i løpet av 1800-tallet. Eksteriøret er arkitektonisk sett et meget verdifullt eksempel på den første fasen i denne utviklingen. De verdifulle dekorative elementene i interiøret er et meget godt eksempel på hvordan byborgerlig smak fikk innpass innenfor dette sosiale sjiktet i annen halvdel av 1800-tallet. Samlet sett fremstår huset som en bygning med meget høye kulturhistoriske, arkitektoniske og antikvariske verdier både i eksteriør og interiør.

Den øvrige delen av tunet, som omfattes av områdefredningen, viser sammenhengene mellom produksjonen som fant sted på gården og eierne som nøt godt av den. Det er en dimensjon som

det nå er vanskelig å oppfatte på tunanleggene til de øvrige fredede storgårdsbygningene i fylket.

Det er Hedmark fylkeskommunes oppfatning at Søndre Aaset som helhet og de fredede bygningene, hver for seg, har stor fortellende evne og betydelig verdi og potensial når det gjelder å dokumentere og formidle viktige endringer i de store skogbøndernes økonomiske forhold, sosiale identitet og kulturelle preferanser.

Det følger av kulturminneloven § 15 at departementet kan frede byggverk og anlegg eller deler av dem av kulturhistorisk eller arkitektonisk verdi. (Det følger videre av § 19 at departementet kan frede et område rundt et fredet kulturminne så langt det er nødvendig for å bevare virkningen av kulturminnet i miljøet eller for å beskytte vitenskapelige interesser som knytter seg til det.) Myndighet til å fatte vedtak om fredning er delegert fra Miljøverndepartementet til Riksantikvaren, jf. § 12 nr. 1 i forskrift om faglig ansvarsfordeling mv. etter kulturminneloven.

Redegjørelse for saksgang frem til fredningsforslaget

Melding om oppstart av ny og utvidet fredning på Søndre Aaset ble, i samsvar med kulturminneloven § 22 nr. 1, meddelt eieren og kommunen i brev av 4. mai 2010. Samtidig ble dette kunngjort i avisene Østlendingen og Hamar Arbeiderblad.

Ved høringsfristens utløp var det kommet inn merknad fra eier, datert 23. 05.2010:

Eiers merknader til varsel om oppstart:

1. Eier vektlegger at det ved en fredning er viktig at det legges opp til at bygningene kan utnyttes kommersielt for service, overnattingsøyemed eller lign virksomheter. Det vil her si at det i fredningsbestemmelsene kan åpnes for at det kan installeres bad, kjøkken mm. som legger til rette for ny bruk av byggene.
2. Eier påpeker videre at ved fredning etter kml § 19, som omfatter gårds plass, deler av dyrkamark og annet areal rundt gårdstunet, er det viktig at det gis rom for endringer i landbruksproduksjon, da Søndre Aaset er en gård med aktiv drift og at man ønsker å opprettholde aktiv gårdsdrift også når fredningen er vedtatt.
3. Det er viktig for eier at fredningsmyndighetene er bevisst det økonomiske ansvaret en slik fredning fordrer og at fredningen støttes opp med nødvendige økonomiske bevilgninger.

Hedmark fylkeskommune oppfatter ikke at eiernes ønsker motvirker hensikten med fredningen. Eiers merknader ligger derfor til grunn for fredningsbestemmelsene. Samarbeidet med eierne om både fredningsforslaget og istandsetting av bygningene på Søndre Aaset har fungert meget godt.

Offentlig ettersyn

12.12.2012 ble fredningsforslaget lagt ut til offentlig ettersyn med høringsfrist 11. februar 2013. Forslaget ble lagt ut i Åmot kommunes lokaler og i Hedmark fylkeskommune. Det ble også sendt i kopi til eier Jo Petter Grindstad, Statens vegvesen – Region Øst, Glomdalsmuseet, Fortidsminneforeningen avd. Hedmark og Riksantikvaren. Høringen ble kunngjort i avisene Østlendingen, Hamar Arbeiderblad og Norsk Lysningsblad.

Det kom inn to merknader, henholdsvis fra eier og Statens vegvesen – Region øst

1. Eier anfører at et fredningsvedtak ikke må stå i veien for nødvendig utvikling av eiendom og landbruksproduksjon i tråd med utviklingen i landbruksnæringen og

utviklingen ellers i landbruket. Samtidig som eieren gjør det klart at de på sin side er innforstått med å tilpasse seg et eventuelt fredningsvedtak med hensyn til utforming og plassering av bygningsmassen.

2. I fredningsbestemmelsenes pkt. 12 åpnes det for at det kan settes opp en garasje på vestsiden av gårdsveien sør for loftsbygningen. Eier ber om at det åpnes for at en ny garasje eventuelt kan erstatte en eldre kombinert garasje og lagerbygning (skåle og torvbu) i dårlig forfatning, som ligger på østsiden av vegen, sør for forpakterboligen.
3. Videre vises det til pkt. 14 i fredningsbestemmelsene der det åpnes for å sette opp et fyrhus for flisfyring øst for låven. Eier mener at når det er åpnet for en bygning der, bør det etter nærmere bestemmelser åpnes for at eventuelle andre bygninger også kan plasseres der.
4. Endelig understreker eier at fredningen ikke må stå i veien for at bygningene, som er fredet etter § 15, kan tas aktivt i bruk i økonomisk virksomhet og at det offentlige også for fremtiden må være innstilt på å bevilge betydelige offentlige midler til istandsetting av dem.

Statens vegvesen – Region øst påpeker i brev datert 11. februar 2013, at de ikke ble varslet i eget brev da ny og utvidet fredningssak ble varslet. De påpeker videre at fredningsmyndigheten (her Hedmark fylkeskommune) ikke avventet vegvesenets svar på spørsmål vedr. sikring av skråningen mot riksvei 3 og problematikken vedr eiendomsgrensen mellom Søndre Åset og Statens vegvesen i samme skråning.

Av hensyn til fremtidig drift og vedlikehold av dagens riksvei 3 motsetter vegvesenet seg sterkt at fredningsområdet går inn i vegskråningen og at areal som tilhører vegvesenet innlemmes i fredningen. Under forutsetning av at fredningsområdet reduseres, foreslår Statens vegvesenet at det erstatter den nedraste steinmuren med en konstruert støttemur i en tilnærmet avstand ved foten av skråningen og at eiendomsgrensen og fredningsgrensen legges til fremkanten av foten av denne muren.

Det forutsettes videre at valg og konstruksjon av mur kan gjøres uavhengig av den nedraste muren av rund åkerstein og at det i Statens vegvesenets aksept av sikring av skråningen ikke ligger noen aksept av ansvar for den tekniske tilstand til bygningen i dag. Sikring av skråningen etter den løsning Statens vegvesen finner velegnet bes tatt inn i områdefredningen.

Åmot Kommunestyres behandling

Fredningsforslaget ble oversendt Åmot kommune til behandling 27. februar 2013. Saken ble fremlagt for kommunestyret 7. mai. I vedtaket heter det at:

«Åmot kommune slutter seg til forslag fra Hedmark fylkeskommune om fredning av bygninger og gårdstun på Søndre Åset, gnr 5, bnr 3, jf. oversendelsesbrev av 27. februar 2013. Innkomne merknader fra Statens vegvesen og gårdeier Toril og Jo Petter Grindstad bes hensyntatt.

Det er viktig for Åmot kommune at Søndre Åset fortsatt kan opprettholdes som landbrukseieendom nå og at den kan tilpasses drift i fremtiden».

Hedmark fylkeskommunes kommentar og vurdering til eiers merknader:

1. Vern, bruk og utvikling, eiendommen generelt. Det er et mål også for kulturminnemyndigheten at fredet eiendom skal kunne drives og utvikles også i fremtiden. Utfordringen er å finne balansen mellom vern, bruk og utvikling i et hvert tilfelle. Når det gjelder Søndre Aaset spesielt er det Hedmark fylkeskommunes oppfatning at fredningsbestemmelsene har vært grundig og godt diskutert med eierne i løpet av arbeidet med fredningssaken. Det har vært et mål å formulere bestemmelsene slik at det tas hensyn til drift og videreutvikling av landbruksdriften uten at viktige kulturminneverdier forringes. Så lang en kan se inn i fremtidig landbruksutvikling i dag, er det fylkeskommunens oppfatning at dette målet er nådd.
2. Til pkt 12 i fredningsbestemmelsene. Der åpnes for at det kan settes opp en garasje sør for loftsbygningen på østsiden av gårdsveien, bemerker eier at det er ønskelig at også en plassering på vestsiden av veien, sør for forpakterboligen, kan vurderes. Der det i dag står et lagerbygg i dårlig forfatning. Hedmark fylkeskommune har ingen innvending mot at dette tas inn i bestemmelsene, så fremt plassering, volum, takform og materialbruk i hovedsak videreføres. Jfr. også pkt 10 der det åpnes for at landbruksbygningene kan erstattes på samme betingelser.
3. Til pkt 14 i fredningsbestemmelsene. Der åpnes det for at det kan settes opp et fyrhus for et planlagt flisfyringsanlegg øst for låven. Eier anfører at bestemmelsene bør åpne for at også eventuelle andre nye bygninger knyttet til landbruksdrift kan legges her. Dette kan Hedmark fylkeskommune ikke anbefale. Formålet med områdefredningen er å bevare tunordningen og tunformen, som i hovedtrekk er bevart siden 1837, og virkningen av kulturminnet som storgårdsmiljøet i det åpne jordbrukslandskapet. Fredningsbestemmelsene åpner likevel for å sette opp fyringsanlegget her fordi dette, i tillegg til å varme opp hovedbygningen, skal sørge for grunnvarme til Gamlebygningen og loftsbygningen. Det vil etter Hedmark fylkeskommune være et viktig tiltak for å redusere risikoen for at nye sopp og råteskader utvikler seg. Plasseringen er den mest hensiktsmessige med hensyn til drift og fremføring av varme til bygningene. Selve bygningen vil heller ikke virke ruvende i kulturlandskapet. En generell åpning for oppføring av nye bygninger, øst for låven, vil etter fylkeskommunens oppfatning undergrave hensikten med områdefredningen.
4. Til pkt 14 i fredningsbestemmelsene. Der åpnes det for at det kan settes opp et fyrhus for et planlagt flisfyringsanlegg øst for låven. Eier anfører at bestemmelsene bør åpne for at også eventuelle andre nye bygninger knyttet til landbruksdrift kan legges her. Dette kan Hedmark fylkeskommune ikke anbefale. Formålet med områdefredningen er å bevare tunordningen og tunformen, som i hovedtrekk er bevart siden 1837, og virkningen av kulturminnet som storgårdsmiljøet i det åpne jordbrukslandskapet. Fredningsbestemmelsene åpner likevel for å sette opp fyringsanlegget her fordi dette, i tillegg til å varme opp hovedbygningen, skal sørge for grunnvarme til Gamlebygningen og loftsbygningen. Det vil etter Hedmark fylkeskommune være et viktig tiltak for å redusere risikoen for at nye sopp og råteskader utvikler seg. Plasseringen er den mest hensiktsmessige med hensyn til drift og fremføring av varme til bygningene. Selve bygningen vil heller ikke virke ruvende i kulturlandskapet. En generell åpning for oppføring av nye bygninger, øst for låven, vil etter fylkeskommunens oppfatning undergrave hensikten med områdefredningen.

Til merknader fra Statens vegvesen – Region Øst:

Hedmark fylkeskommune beklager at Statens vegvesen ikke ble varslet i eget brev da varsel om utvidet fredning på Søndre Aaset ble sendt ut. Årsaken er at fylkeskommunen på det tidspunkt ikke var klar over at det er aktuelt å innlemme en del av veigrunnen i fredningen. Det ble først oppdaget like før fredningsforslaget ble lagt ut til høring. Det ble da tatt kontakt med Statens vegvesen pr telefon og i e-post datert 03.12.2012. Vegvesenet ønsket å vurdere og å kommentere varslene om utvidet fredning før fredningsforslaget ble sendt på høring. Etter råd fra Riksantikvaren, som anså dette som unødvendig, ble Statens vegvesen informert om at dette ikke ville bli etterkommet.

Av hensyn til drift og vedlikehold av dagens riksvei 3 motsetter Statens vegvesen seg sterkt at fredningsområdet går inn i vegskråningen. Under forutsetning av at fredningsområdet reduseres, foreslås det at vegvesenet erstatter den nedraste steinmuren med en konstruert støttemur i tilnærmet tilsvarende avstand ved foten av vegskråningen og at eiendomsgrensen og fredningsgrensen legges til fremkant av denne muren. Det forventes at det legges inn en bestemmelse under områdefredningen som åpner for dette.

Det er Hedmark fylkeskommunes oppfatning i saken at hensynet til bevaring, istandsetting og vedlikehold av loftsbygningen best ivaretas, dersom et tilstrekkelig område av veggrunnen legges inn under fredningsområdet. Videre er det fylkeskommunens oppfatning at Statens vegvesen uansett må bekoste sikring av selve skråningen. Den er ustabil og bratt og dette har gjennom årene ført til at jordsig har bygget seg opp om nedre del av bygningens vestvegg. Dette har, i sin tur, blant annet ført til betydelige råteskader som ikke kan utbedres før overflødige jordmasser kan fjernes fra de tre nederste omfarene av tømmeret. Det er tvilsomt om dette kan gjøres før skråningen er sikret.

Det har i etterkant av oversendt fredningsforslag fra Hedmark Fylkeskommune, kommet inn en presisering fra Statens vegvesen til deres merknad i saken. Det presiseres her at forslaget om å erstatte den nedraste steinmuren er gitt under forutsetning av at fredningsområdet reduseres. Riksantikvaren støtter Hedmark Fylkeskommunes vurdering i at Statens vegvesen uansett har et ansvar for sikring av skråningen, da lite vedlikehold av skråning og vei den senere tid, har ført til jordsig ned mot omtalt bygning.

Det er også kjent for Hedmark Fylkeskommune og Riksantikvaren at det ved pågående bygging og omlegging av riksvei 3, vil medføre at Statens vegvesen ikke lenger skal ha ansvar for den aktuelle veistrekning som går forbi Søndre Aaset. Riksantikvaren oppfordrer Statens vegvesen til å følge opp vedlikehold av skråning før denne endringen trer i kraft.

Til merknader fra Åmot kommunestyre:

Hedmark fylkeskommune er glad for at Åmot kommunestyre slutter opp om fredningsforslaget. Fylkeskommunen er videre enig med kommunestyret i at det er viktig at eiendommen nå, og i fremtiden, kan opprettholdes som landbrukseiendom. Det tas hensyn til merknader fra både eier og Statens vegvesen så langt de er forenelige med fredningens hensikt.

Riksantikvarens vurdering

Søndre Aaset er et meget godt bevart kulturminne med høye kilde- og opplevelsesverdier. Anlegget er nasjonalt viktig og gir en unik mulighet til å forstå skogbruksvirksomheten og storgårdsmiljøet i Midt- og Sør-Østerdalen. Søndre Aaset viser spesielt godt forbindelsen mellom bygningene, og tunets plassering i landskapet, som forteller hvilken posisjon storgården hadde i sin sammenheng.

Riksantikvaren er glad for at eier/forvalter er blitt oppmerksom på dette viktige kulturminne gjennom fredningsprosessen, og at eierne nå viser stort engasjement for at bygningsmasse,

landskap, interiør og inventar best skal sikres og vedlikeholdes. Eierne har en bred forståelse for gårdens høye kulturminneverdi, sammen med eiernes sterke interesse og tilknytning til stedet gir dette et godt grunnlag for videre vern.

Klagerett og tinglysning

Riksantikvarens vedtak kan påklages til Miljøverndepartementet innen tre uker etter vedtaket er mottatt, jf. forvaltningsloven §§ 28 og 29. En eventuell klage kan stilles til Miljøverndepartementet, men sendes til Riksantikvaren.

I samsvar med kulturminneloven § 22 nr 5 vil fredningen bli tinglyst av Riksantikvaren.

Enkelte dokumentasjonsvedlegg er unntatt offentlighet, jf. forvaltningsloven § 24 ledd første punktum. Et eventuelt innsyn i disse dokumentasjonsvedleggene vil bli vurdert på forespørsel.

Vennlig hilsen

Jørn Holme

Dagfinn Claudius
Avdelingsdirektør

Vedlegg: Søndre Aaset- dokumentasjonsvedlegg - Tunet og Gamlebygningen
Søndre Aaset- dokumentasjonsvedlegg- Loftsbygningen
Søndre Aaset- dokumentasjonsvedlegg- Stabburet
Søndre Aaset- dokumentasjonsvedlegg - Inventarliste

Kopi til: Fortidsminneforeningen - Avd Hedmark , Københavngata 14 C, 0566 OSLO/
Fortidsminneforeningen, Dronningens gate 11, 0152 OSLO/ Miljøverndepartementet -
Kulturminneavdelingen , Postboks 8013 Dep, 0030 Oslo / Hedmark fylkeskommune , Pb. 4404
Bedriftssenter, 2325 HAMAR/ Glomdalsmuseet , Postboks 1270, 2405 ELVERUM/ Åmot
Kommune , 2450 RENA

Mottaker	Kontaktperson	Adresse	Post
Jo Petter Grindstad		Søndre Aaset - Åsta Vest	2450 Rena
Statens Vegvesen - Region øst		Postboks 1010 Skurva	2605 LILLEHAMMER